

ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 46–50

Розкрито механізм рефінансування дебіторської заборгованості підприємства шляхом використання вексельних операцій. Розглянуто найтипівіші у сучасних умовах операції комерційних банків з векселями. Наведено переваги вексельних операцій для розвитку економіки.

Світова криза ліквідності призвела до дефіциту грошових ресурсів і підвищенню їх вартості. В Україні ситуація погіршується високою інфляцією та боротьбою уряду з нею шляхом стерилізації грошової маси. Це загрожує країні уповільненням розвитку економіки, оскільки банки різко скоротили обсяги кредитування промисловості, у тому числі у вигляді врахування векселів.

В умовах зменшення обігових коштів у підприємств оптимальним виходом є збільшення обороту векселів у розрахунках підприємств в рамках існуючого законодавства.

Проблеми розвитку окремих сегментів вексельного обігу, в тому числі операції банківських установ з векселями в останні два-три роки, досліджували такі вчені-економісти, як Т. Б. Руденко, О. В. Амеліна, О. В. Корольова-Казанська та ін. У своїх працях вони визначили значущість векселя, розглядали його види і форми, встановили його місце на сучасному грошовому ринку. Проте в нинішніх умовах міжнародної інтеграції економіки України особливої уваги потребує аналіз операцій комерційних банків з векселями, який відбиває рівень готовності господарюючих суб'єктів щодо максимального використання наявних фінансових інструментів задля забезпечення конкурентоспроможності підприємства на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Спробуємо розкрити основні переваги векселя як фінансового інструменту для суб'єктів господарювання в умовах міжнародної інтеграції економіки України, в тому числі у зв'язку зі вступом до СОТ.

Незважаючи на велику кількість діаметрально протилежних думок щодо необхідності векселя як фінансового інструменту, необхідно просто розглянути місце і значення векселя в економіці України (табл. 1).

Упродовж останніх років частка векселів у загальному обсязі торгів на фондовому ринку України зберігається стабільно високою, що засвідчує нормальну реакцію ринку на цей фінансовий інструмент.

За даними Держкомстату, дебіторська та кредиторська заборгованість підприємств упродовж кількох років перевищувала розмір ВВП країни. Причому статистичні дані підтверджують, що питома вага простроченої заборгованості за товари, роботи, послуги, не оформленої векселями, в кілька разів вища, ніж за векселями, що свідчить про вищу платіжну дисципліну у вексельному обігу, яка забезпечується вексельним правом.

Потрібно зазначити, що, незважаючи на порівняно незначну кількість операцій з векселями в господарському обороті України, деякі комерційні банки і надалі продовжують використовувати цей фінансовий інструмент з обопільною вигодою як для банківської установи, так і для господарюючого суб'єкта.

Для банківської установи такі операції дають змогу розширити асортимент послуг, що пропонуються клієнту, також це є додатковим джерелом потенційних доходів банківської установи.

Для суб'єкта господарювання, який відчуває гостру потребу в обігових коштах, вексельні операції є чудовою можливістю підтримувати без-

Місце векселів на фондовому ринку України [5]

Показник	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Обсяги торгів на фондовому ринку, млрд грн.	7,50	10,38	16,8	39,22	68,48	108,61	202,96	321,27	403,77	492,78	754,31
Частка векселів у загальних обсягах торгів на фондовому ринку, %	–	–	70	55	44	46	43	39	33	29	28
Обсяги торгів векселями на фондовому ринку, млрд грн.	–	0,48	11,8	21,57	30,13	50,00	88,07	125,34	133,12	142,23	212,64
Обсяги торгів векселями у ПФТС (вторинний ринок), млрд грн.	0,006	0,005	0,316	0,045	0,097	0,001	0	0	0	0	0
ВВП, млрд грн.	93,36	102,59	130,44	170,07	204,19	225,81	267,34	344,82	441,45	544,15	712,95

перервну діяльність, не втрачаючи значних сум обігових коштів.

Операції з векселями допомагають у здійсненні розрахунків з контрагентами підприємства без використання порівняно дорогих кредитних коштів, дають змогу оптимізувати виробничий і фінансові процеси та отримувати відстрочку податкових платежів, а при дефіциті ліквідних коштів – отримувати заборгованість до настання строку платежу за пред'явленими векселями.

Серед комерційних банків першої групи за класифікацією НБУ, які на сьогодні здійснюють активну діяльність з векселями, можна виокремити Укрексімбанк, Укрсоцбанк, Укрсиббанк, Приватбанк, Райффайзенбанк Аваль, Альфа-Банк, ВТБ-Банк, Брокбізнесбанк, ПУМБ, Надра Банк.

Така тенденція свідчить про те, що за умов гострої конкуренції на ринку банківських послуг, яка виникає внаслідок впливу процесу глобалізації на український банківський сектор, великі банківські установи країни намагаються розвиватися шляхом універсалізації, пропонуючи своїм клієнтам найрізноманітніші послуги, у тому числі операції з векселями.

Проаналізувавши перелік операцій з векселями, що пропонують на сьогодні комерційні банки, потрібно зазначити, що найтипівішими для більшості банківських установ України є врахування векселів, авальювання векселів, купівля-продаж векселів за дорученням клієнта, доміцільція векселів та інкасування векселів.

Причому треба відзначити, що поряд зі стандартними послугами щодо операцій з векселями банківські установи надають низку консалтингових послуг для клієнта, що пов'язані з вексельним законодавством.

Потрібно також відзначити, що за останні роки позитивної динаміки розвитку набуло сіль-

ське господарство, що пояснюється сталою тенденцією зростання цін на продукти харчування у світі в цілому. За даними Держкомстату, виробництво продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств за січень–вересень 2008 р. зросло на 15,1 %, у тому числі на сільськогосподарських підприємствах – на 35,0 %, у господарствах населення – на 4,0 %. Таку динаміку не могли не помітити комерційні банки, які почали активно співпрацювати із сільськогосподарськими підприємствами.

Так, Укрсоцбанк останнім часом (2007–2008 рр.) пропонує здешевлення кредитних послуг для сільськогосподарських товаровиробників шляхом впровадження вексельної програми для аграріїв “Урожай”. Банк пропонує фермерам для закупівлі матеріально-технічних ресурсів (паливно-мастильних матеріалів, аграрної техніки та обладнання, запасних частин, посівних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин та ін.) використовувати авальовані банком векселі як альтернативу традиційному кредитуванню. Зокрема, отримуючи кредитні послуги векселями, авальованими банком, клієнт зменшує свої витрати, оскільки комісія за аваль є нижчою за відсоткову ставку за кредитом навіть з урахуванням бюджетної компенсації, встановленої Кабінетом Міністрів України. Термін обігу векселів до 360 днів. Комісія за аваль векселя зазвичай не перевищує 0,5 % суми векселя на місяць (що становить близько 6 % річних). Причому векселі з авалем банку можуть бути враховані як обслуговуючим банком, так і банком-контрагентом. Вексельна форма розрахунків за матеріально-технічними ресурсами для аграрного виробництва може бути цікавою також для компаній-переробників і для експортерів-зернотрейдерів, що здійснюють товарне кредитування виробників сільськогосподарської продукції.

Так, для господарюючих суб'єктів, що здійснюють свою діяльність у різних галузях економіки, банківські установи можуть розробити індивідуальні вексельні програми, які враховували б усі особливості діяльності підприємства (фактори сезонності, контрагентів, період обігу грошових коштів). З метою заохочення клієнтів до подальшого використання вексельної форми розрахунків банківські установи пропонують гнучкі системи тарифних ставок, а також пропонують різноманітні бонуси для клієнтів.

Серед операцій з векселями, які на сьогодні пропонуються комерційними банками господарюючим суб'єктам, на особливу увагу заслуговують операції авалювання як одні з найзапитаніших клієнтами.

Авалювання векселів означає прийняття банком зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб (як правило, за особу, яка видала вексель — векселедавця) у разі несплати векселя платником у строк. Аваліст (банк) бере на себе таку ж відповідальність, як і особа, зобов'язання якої він забезпечив.

Операція авалювання товарних векселів дає можливість підприємству, що виписує вексель, отримати відстрочку щодо оплати отриманих товарів, виконаних робіт, наданих послуг і надати контрагенту-постачальнику гарантію щодо оплати векселя у визначений строк. Основною перевагою розрахунків з використанням авалюваних векселів є те, що підприємство отримує товар, не вилучаючи власні кошти з обороту.

Авалювання векселів банком значно підвищує ліквідність таких векселів та їх ринкову вартість і дає змогу власнику авалюваного векселя у разі потреби у грошових коштах звернутися до банку-аваліста з пропозицією про врахування векселя та отримати грошові кошти раніше дати погашення векселя. При цьому процедура прийняття рішення щодо врахування векселя буде значно швидшою, а відсотки нижче, ніж за отримання кредиту.

Авалювання векселів комерційним банком є обов'язковою умовою законодавчих і нормативних актів при оформленні *податкових векселів*, виданих в оплату податку на додану вартість при митному оформленні товарів, що ввозяться на територію України, а також податкових векселів, виданих в оплату акцизного збору при переробленні етилового спирту.

Використання податкових векселів, авалюваних банком, при розмитненні імпортованих товарів дає змогу підприємству, яке виписує такий век-

сель, отримати відстрочку у сплаті податку на додану вартість на строк від 30 до 180 днів (залежно від виду товарів) і провести подальший взаємозалік зобов'язань з державним бюджетом у випадку, якщо підприємство має суми непогашеного бюджетного відшкодування.

Використання податкових векселів, авалюваних банком, при сплаті акцизного збору під час перероблення етилового спирту надає змогу підприємствам — виробникам алкогольних напоїв отримати відстрочку щодо сплати акцизного збору на 90–180 днів.

Якщо спирт використовується підприємствами, які мають пільгові ставки зі сплати акцизного збору (фармацевти, парфумери та ін.), податкові векселі виписуються на різницю між повною та пільговою сумою акцизного збору та є гарантією цільового використання спирту, а після підтвердження цільового використання не потребують погашення грошовими коштами.

Згідно з оприлюдненими даними, один з найбільших банків України — АКБ "Укрсоцбанк" у 2007 р. прийняв на обслуговування за гарантійними і кредитними операціями майже 8 тис. векселів, що на 25 % більше, ніж у 2006 р.

Так, загальний обсяг вексельних послуг, наданих Укрсоцбанком у 2007 р., перевищив 1 млрд грн, що на 18 % більше показника 2006 р., зокрема:

- авалювано векселів на суму 821 млн грн, що на 17 % вище показника 2006 р.;
- враховано векселів (зокрема, РЕПО) на суму 249 млн грн, що на 66 % вище показника 2006 р.

Така динаміка наочно демонструє попит серед господарюючих суб'єктів на окремі види вексельних операцій комерційних банків.

При цьому особливої уваги потребує тарифна сітка комерційних банків на послуги щодо авалювання. Так, у класичному своєму вигляді вона знаходиться у певних межах (табл. 2) для клієнтів банківської установи, що значно менше порівняно із кредитними коштами.

Необхідно відзначити також той факт, що оскільки з 2008 р. Україна є членом СОТ, то економія господарюючими суб'єктами на кредитуванні є вагомим складовим конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках. Адже відомо, що у розвинених країнах світу ставки за кредитами для суб'єктів господарювання є значно нижчими, ніж в Україні, що дає змогу іноземним виробникам здешевлювати собівартість продукції.

Розрахунок вартості вексельного поручительства для клієнтів банку [4]

Період, місяців	Комісійна винагорода, % суми вексельного поручительства			
	Забезпечення — депозит	Клас А	Клас Б	Клас В
1	0,10	0,26	0,30	0,45
2	0,20	0,52	0,60	0,90
3	0,30	0,78	0,90	1,35
4	0,40	1,04	1,20	1,80
5	0,50	1,30	1,50	2,25
6	0,60	1,56	1,80	2,70

Серед комерційних банків України, які на сьогодні порівняно широко використовують операції авалювання векселів суб'єктів господарювання, є такі:

- серед банків першої групи за класифікацією НБУ — Укрексімбанк, Приватбанк, Альфа-Банк, ВТБ-Банк, Райффайзенбанк Аваль, Укрсоцбанк, ПУМБ, Укрсиббанк;
- серед банків другої групи за класифікацією НБУ — Родовід Банк, Банк “Південний”.

На сьогодні ці комерційні банки пропонують своїм клієнтам широкий вибір вексельних програм і послуг, які істотно спрощують розрахунки з дебіторсько-кредиторською заборгованістю і відкривають можливості додаткового фінансування.

Потрібно також відзначити, що, за різними оцінками, обсяг ринку банківського авалювання на початок 2008 р. становив близько 4 млрд грн, що складало близько 1 % суми кредитного портфеля банківської системи України.

На жаль, внаслідок законодавчих обмежень урядом щодо використання податкових векселів у господарському обороті України спостерігається тенденція щодо зниження обсягів авальованих векселів комерційними банками.

На підставі викладеного можна перелічити основні потенційні можливості векселя як фінансового інструменту для розвитку економіки:

- залучення суб'єктами господарювання з внутрішнього ринку додаткових обігових коштів;
- зниження вартості ресурсів, залучених за допомогою векселів;
- розвиток виробництва і бізнесу за рахунок реалізації вексельних програм;
- зниження обсягів дебіторсько-кредиторської заборгованості шляхом оформлення її векселями, що одночасно збільшує оборот-

ні кошти суб'єктів господарювання, оскільки векселі відразу можуть використовуватися для розрахунків, а також прискорює рух капіталу;

- збільшення кредитного рейтингу (вартості підприємства, компанії) за рахунок зменшення обсягів і прискорення оборотності його дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- створення позитивного інвестиційного іміджу (кредитної історії) при публічній відкритій реалізації вексельних програм та ін.

Таким чином, на сьогодні доводиться констатувати про незадовільний стан вексельного обігу в Україні. Серед основних причин такого стану є низький рівень володіння вексельним правом учасників вексельного обігу в Україні (законодавчих органів, векседавців і векселеутримувачів, податкових органів, суддів), негативний імідж векселів, який сформований здебільше під впливом корупційних вексельних схем державних структур, зокрема Національного диспетчерського центру Міненерго (НДЦ) (енергетичні векселі) та Укрспецфіну (казначейські векселі), які завдали досить серйозних матеріальних збитків у першому випадку економіці, а в другому — Державному бюджету України.

Водночас недоцільною, з економічної точки зору, на даному етапі розвитку країни виглядатиме відмова держави від використання ефективного фінансового інструменту, яким сьогодні є вексель. Сподіваємося, що вказані операції з векселями, у тому числі банківських установ, набудуть подальшого розвитку, що сприятиме планомерному розвитку базових галузей народного господарства України.

Література

1. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. — <http://www.ssmc.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Державної комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України. — <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт АКБ “Укрсоцбанк”. — <http://www.usb.com.ua/>
5. Рудненко Т. Б. Как избежать проблем при работе с активами венчурных фондов: Векселя // Управління активами: професіоналізм та відповідальність: Матеріали конф. УАІБ. — Київ, червень 2008 р. — К., 2008. — С. 12.

Надійшла 23 січня 2009 р.